

Reino Sirén

Väkivallan kehityspiirteet maassamme

Poliisin tilastoima pahoinpitelyrikollisuus on pitkään kasvanut tasaisesti. Viime vuosina se on painottunut yksityisasunnoissa ja muilla yksityisillä paikoilla tapahtuneisiin pahoinpitelyihin. Kasvu johtunee ainakin osaksi väkivallan ilmituloasteen kohoamisesta. Väestökyselyiden osoittama kehitys poikkeaa tilastoidusta rikollisuudesta. Niiden mukaan fyysisen väkivallan kohteeksi joutuneiden osuus 15-74-vuotiaasta väestöstä on pysynyt suunnilleen ennallaan. Uhkailut tosin ovat lisääntyneet. Myös väkivallan rakenne on muuttunut. Väestökyselyiden mukaan kasvava väkivallan muoto on naisten työssään kokema väkivalta. Toinen yleistynyt väkivaltatyyppi on ravintola- ja huvipaikkaväkivalta, jota kokeneiden naisten osuus on lähestynyt miesten tasoa. Perheväkivalta ja muu lähisuhdeväkivalta näyttää sen sijaan vähentyneen, samoin katuväkivalta joka vielä 1980-luvun alussa oli yleisin väkivallan muoto. Nuorten parissa väkivaltaisuus ei ole lisääntynyt joskaan ei vähentynytäkään. Kokonaisuutena suomalainen väkivalta on hyvin alkoholisidonnaista. Alkoholien kulutuksen taso ja käyttötavat vaikuttavat sen kehitykseen.

Oikeasuhtainen kuva väkivallan eri ilmenemismuodoista ja kehityksestä edellyttää useampia väkivaltaa eri näkökulmista tarkastelevia lähteitä. Julkisuudessa ja mediassa keskeisin tietolähde on perinteisesti ollut ns. virallinen rikostilasto, eli tilasto poliisin tietoon tulleista rikoksista. Viime vuosikymmeninä sen rinnalla ovat kuitenkin vakiinnuttaneet asemansa väestöhaastattelututkimukset, jotka ovat riippumattomia viranomaisten tietojärjestelmistä. Näistä tärkein on ns. kansallisten uhritutkimusten sarja, jossa koko väestöä edustavaan otokseen valituilta ihmisiltä on kysytty heidän kokemuksiaan väkivallan kohteeksi joutumisesta. Suomessa on tehty myös erityisesti naisiin kohdistunutta väkivaltaa selvittäviä kyselytutkimuksia (1997 ja 2005). Nuorten omaa rikoskäyttäytymistä, väkivalta mukaan lukien, selvittävät mm. yhdeksäsluokkalaisille peruskoululaisille tehdyt kyselyt.

Poliisin rikostilastossa ovat mukana vain rikoksiksi rekisteröidyt väkivallanteot. Yleensä on tällöin kysymys jo kohtalaisen vakavasta fyysisestä väkivallasta. Lievemmän väkivallan kirjautuminen tilastoon on sattumanvaraisempaa. Väestökyselyissä väkivaltaa voidaan tarkastella laajemmin. Siihen voidaan katsoa kuuluvan myös väkivallan uhka, väkivallan pelko tai huolestuneisuus joutua väkivallan kohteeksi. Toisaalta väestökyselyissä on vaikea tavoittaa kaikkein syrjäytyneintä väestönosaa johon vakava väkivalta pääasiassa keskittyy.

Poliisin tietoon tulleet rikokset

Poliisin tietoon tulleen pahoinpitelyrikollisuuden kasvu on jatkunut yhtäjaksoisesti jo pitkään. Viimeisen 40 vuoden ajan kasvu on – muutamia poikkeusvuosia lukuun ottamatta – ollut lähes suoraviivaista. 1970-luvun jälkipuolella rikosluvut laskivat muutamana vuonna, mutta kääntyivät sitten uudelleen nousuun. Toinen kasvun pysähtyminen ajoittui 1990-luvun alkupuoliskolle mutta sekin jäi tilapäiseksi. Huomion arvoista on se, että kumpaankin ajan kohtaan liittyi Suomessa taloudellinen taantuma. Pahoinpitelyrikollisuus on lisääntynyt kaikissa kuntatyypeissä. Rikosten törkeysasteen suhteen kasvu on painottunut lieviin ja tavallisiin pahoinpitelyihin.

Pahoinpitelyrikoksen tekijöistä valtaosa on miehiä. Naisten tekemät pahoinpitelyt ovat kuitenkin lisääntyneet enemmän kuin miesten. Naisten osuus syylliseksi epäillyistä on viimeisten 25 vuoden aikana noussut 5 prosentista 14 prosenttiin. Nuorison väkivalta ei selitä pahoinpitelyrikollisuuden kasvua: 15-20-vuotiaiden tekemien rikosten osuus ei ole sanottavasti muuttunut. Nuorten pahoinpitelyrikokset ovat lisääntyneet samaa tahtia kuin vanhempien ikäryhmien.

Pahoinpitelyrikosten tapahtumaympäristö on muuttunut. Viimeisten kymmenen vuoden aikana rikosten kokonaiskasvu on painottunut yksityisasunnoissa ja muilla yksityisillä paikoilla tapahtuneisiin pahoinpitelyihin. Runsas kymmenesosa poliisin tietoon tulleista väkivaltarikoksista oli vuonna 2005 perheväkivaltaa. Vuodesta 1997 poliisin tilastoima perheväkivalta on lisääntynyt puolella (+ 53 %) eli nopeammin kuin kaikki henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset (+21 %). Kolmessa neljästä on uhrina nainen. Kyse ei liene niinkään siitä, että väkivalta perheissä olisi tosiasiasa näin paljon lisääntynyt. Muutos heijastanee ensisijassa sitä, että perheväkivaltaongelmaan on viime vuosina kiinnitetty enemmän huomiota, mikä on lisännyt tämän väkivallan muodon ilmituloa.

Eräillä yleisillä paikoilla kuten liikekeskuksissa pahoinpitelyjen määrä on vähentynyt mikä saattaa johtua tehostuneesta vartiointista ja kameravalvonnan lisääntyvistä käytöstä kaupunkitilassa. Ravintolaväkivallan määrä on viime vuodet pysynyt lähes ennallaan.

Mitkä tekijät selittävät tilastoidun väkivallan kasvutrendiä? Osin on kyse näennäisestä, osin todellisesta kasvusta. Rikostilasto syntyy rikosten ja rikollisuuden kontrollin monimutkaisena vuorovaikutuksena. Entistä useampi väkivallanteko tulee viranomaisten tietoon. Tämä koskee erityisesti lievempää väkivaltaa. Toisaalta, pitkällä aikavälillä, kaupungistuminen on lisännyt vuorovaikutustilanteita ja tätä kautta myös tosiasiasa konfliktien mahdollisuutta. Väki­valta on Suomessa hyvin alkoholisidonnaista. Niinpä ei ole yllättävää, että pahoinpitelyrikollisuus on seurannut alkoholin tasaisesti kasvavaa kulutuskäyrää. Ajankohdat jolloin alkoholin kulutus jyrkästi nousi, kuten vuoden 1969 alkoholilain muutoksen seurauksena, tai kun kulutus laski, kuten 1990-luvun lamavuosina, näkyvät samansuuntaisina muutoksina myös poliisin kirjaamassa pahoinpitelyrikollisuudessa. Ainakin osa väkivallan kasvusta voidaan panna kasvaneen alkoholinkulutuksen tiliin.

Uhritutkimukset

Rikostilastoon päätyvät teot ja tekijät ovat vain osa kaikista väkivallanteoista ja tekijöistä. Väestöhaastattelujen eli ns. uhritutkimusten tarkoituksena on tavoittaa myös se osa väkivallasta joka jää tulematta viranomaisten tietoon ja joka jää tässä mielessä piiloon. Suomessa on vuodesta 1980 lähtien tehty yhdenmukaisesti toteutettuja uhritutkimuksia, viimeisin kuluvana vuonna. Niiden perusteella voidaan myös arvioida väkivallan kehitystä.

Haastattelututkimuksissa ei ole nähtävissä samanlaista väkivallan kokonaistason nousua kuin tilastoidussa rikollisuudessa. Neljässä viimeisimmässä kyselyssä (1988, 1993, 1997 ja 2003) lähes sama osa 15-74-vuotiaista (noin kuusi sadasta) on kertonut joutuneensa *fyysisen väkivallan* kohteeksi vuoden aikana. *Uhkailuja* kokeneiden osuus on sen sijaan tasaisesti kasvanut. Kyselyissä kerrottujen väkivaltakokemusten suhteellinen lieveneminen näyttää koskevan kaiken ikäisiä. Nuorten keskuudessa muutossuunta on samanlainen. Kehitykselle voi esittää kaksi tulkintaa. Ensinnäkin, uhkaaviksi koettujen vuorovaikutustilanteiden määrä on voinut tosiasiasa lisääntyä mm. kaupungistumisen ja työtehtävien luonteen muuttumisen myötä. Toiseksi, ihmisten herkkyys tulkita tilanteet uhkaavina on saattanut kasvaa mm. median väkivaltauutisoinnin seurauksena. Viimeksi mainittuun mahdollisuuteen viittaa se, että huolestuneisuus väkivallan kohteeksi joutumisesta lisääntyi 1990-luvulla vaikka fyysisistä väkivaltaa tosiasiasa kokeneiden osuus ei muuttunut.

Toinen seikka joka uhritutkimuksista ilmenee on, että naisten ja miesten välinen ero väkivaltakokemusten yleisyydessä on kaventunut. Viimeisimmän tutkimuksen mukaan (2003) uhkailuja tai fyysisistä väkivaltaa kokeneiden miesten ja naisten osuudet olivat liki samat. Iän mukainen erittely osoittaa kuitenkin myös merkittäviä eroja. Kaiken kaikkiaan väkivallan kohteeksi joutuminen on hyvin selvästi ikään liittyvä ilmiö: eniten väkivaltaa kokevat nuorimmat vastaajat. Lisäksi ikäryhmien erot väkivallan yleisyydessä ovat pääosin varsin pysyviä. Väki­valta näyttää varsin ”arkipäiväiseltä” nuorten keskuudessa. Tämä ei koske vain lievimpiä väkivallan muotoja vaan näkyy myös fyysisessä ja vammoihin johtaneessa väkivallassa. Miehillä väkivaltaa kokeneiden osuus laskee tasaisesti siirryttäessä vanhempiin ikäryhmiin. Väki­valtaa kokeneiden naisten osuus ei vähene samalla tavoin iän myötä. Tämä ilmentää osaksi naisten ja miesten väkivaltakokemusten erilaisuutta. Miesten kohtaama väkivalta on pääosin vapaa-ajanviettoon

liittyvää katu- ja ravintolaväkivaltaa, kun taas naisten väkivaltakokemukset painottuvat enemmän perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan sekä työssä koettuun väkivaltaan.

Silmiin pistävä piirre uhritutkimusten kattamalla ajanjaksolla on naisten *työssään* kokeman väkivallan lisääntyminen. Ensimmäisessä tutkimuksessa vuonna 1980 vain yksi sadasta naisesta kertoi fyysisen väkivallan tai uhkailujen kohteeksi joutumisesta työssä. Vuonna 2003 väkivaltaa ilmoitti kokeneensa useampi kuin neljäs sadasta naisesta. Työpaikkaväkivallasta onkin tullut naisten yleisin väkivallan muoto ja sen taso on ylittänyt miesten vastaavan. Työpaikkaväkivallan kokeminen on yleisintä hoito- ja sosiaalialan ammattiteissa, ravintolatyössä sekä kontrollialalla. Kehitys saattaa liittyä muiden sosiaalisten ongelmien lisääntymiseen laman jälkeisinä vuosina.

Toinen yleistynyt väkivaltatyyppejä on *ravintola- ja huvipaikkaväkivalta*, jossa väkivaltaa kokeneiden naisten osuus on lähestynyt miesten tasoa. Kasvu voi liittyä nuorten kaupunkilaisten vapaa-ajanviettopöytäkäytäntöjen trendeihin. Katuväkivalta, jonka sekä miehet että naiset mainitsivat yleisimmäksi väkivallan muodoksi 1980-luvun alkupuolella, on sen sijaan vähentynyt. Myös naisiin kohdistuneessa perheväkivallassa voi todeta vähenevän kehityksen. Erityinen naisten parisuhteessa tai sen ulkopuolella kokemaa väkivaltaa selvittävä, ensi kerran vuonna 1997 tehty kyselytutkimus (naisuhritutkimus) on toistettu vuonna 2005. Se antaa lisävalaistusta naisiin kohdistuneen väkivallan kehityspiirteistä. Tuloksia julkaistaan lähikuukausina.

Itseilmoitettu väkivalta

Suomessa on vuodesta 1995 lähtien selvitetty nuorten rikoskäyttäytymistä peruskoulun yhdeksäsluokkalaisille oppilaille (15-16v) suunnatuilla kyselyillä. Keskeinen havainto on se, että nuoret ovat muuttuneet lainkuuliaisemmiksi ja aikaisempaa useampi nuori pidättäytyy kokonaan esimerkiksi varastamisesta tai omaisuuden vahingoittamisesta. Väkivallan kohdalla ei kuitenkaan voida havaita samanlaista johdonmukaista laskusuuntaa. Väkivaltaisuus ei tosin myöskään ole lisääntynyt nuorten parissa. Noin viidennes yhdeksäsluokkalaisista pojista ja joka kymmenes tytöistä kertoi osallistuneensa kuluneen vuoden aikana toisen henkilön pahoinpitelyyn tai tappeluun julkisella paikalla. Näyttäisi, että omaisuusrikosten ja väkivallan kehityksen taustalla vaikuttavat osin erilaiset nuorten asenteisiin ja valvontaan liittyvät tekijät. Mielenkiintoista on se, että Ruotsissa on nuorisokyselyissä saatu vastaavanlaisia tuloksia nuorten rikoskäyttäytymisen muutoksista.

Alkoholi

Alkoholilla on tunnetusti merkittävä rooli suomalaisessa väkivallassa. Poliisin kirjausten mukaan kolme neljäsosaa pahoinpitelyrikoksiin syyllistyneistä oli tekohetkellä humalassa. Väestökyselyissä myös melkoinen osa väkivallan kohteeksi joutuneista on maininnut olleensa tapahtuma-aikaan päihtynyt. Alkoholisidonnaisen väkivallan osuus vaihtelee väkivallan muodon mukaan. Uhrin päihtymys on yleistynyt katuväkivallassa sekä etenkin miesten kokemassa ravintola- ja huvipaikkaväkivallassa. Perhe- ja läheissuhdeväkivallan alkoholisidonnaisuudessa (uhri, tekijä tai molemmat päihtyneitä) ei ole haastattelututkimusten perusteella 1980-2003 tapahtunut oleellista muutosta.

Vuonna 2004 alkoholin kulutus kasvoi selvästi veronalennuksen ja maahantuontirajoitusten poistamisen seurauksena. Poliisin tietoon tullessa väkivaltarikollisuudessa ei ainakaan heti viinan hinnanalennuksen jälkeen – henkirikoksia lukuun ottamatta – tapahtunut dramaattista kasvua. Kun väkivallan alkoholisidonnaisuus tunnetaan, voidaan kuitenkin ennustaa ettei väkivaltarikollisuus myöskään merkittävästi tulevaisuudessa vähene alkoholin nykyisellä kulutustasolla ja -rakenteella. Kuluvana vuonna (2006) koottu uusi valtakunnallinen haastatteluaineisto antaa lisätietoa mm. alkoholin osuudessa mahdollisesti tapahtuneista muutoksista myös lievähkössä, pääosin tilastojen ulkopuolelle jäävässä väkivallassa.

Lähteitä

Heiskanen Markku (2002) Väkiältä, pelko ja turvattomuus. Survey-tutkimuksen näkökulmia suomalaiseen turvallisuuteen. Tilastokeskus. Tutkimuksia 236. Helsinki.

Heiskanen Markku & Piispa Minna (1998). Usko, toivo, hakkaus. Tutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus ja tasa-arvoasioiden neuvottelukunta. Helsinki.

Honkatukia Päivi & Kivivuori Janne (2006)(toim.) Nuorisorikollisuus. Määrä syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. Helsinki.

Poliisin tietoon tullut rikollisuus. SVT. Tilastokeskus.

Rikollisuustilanne 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 220. Helsinki 2006.

Sirén Reino & Honkatukia Päivi (2005) (toim.). Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980-2003 kansallisista uhrihaastattelututkimuksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 216. Helsinki.